

Forsvaret og myten om råddenskab

"Der er noget råddent i Danmark" – sådan blev det formuleret i "Hamlet" og der er tydeligvis et eller andet som stinker i de danske civil-militære relationer. Men en stor del af debatten om Forsvarets uheldige sager i de senere år halter meget og har ført til myte-dannelser. Det store spørgsmål er så, hvad sandheden er bag de seneste års kriser om Forsvaret?

Af cand.mag. i historie Robert Petersen

Publiceret i [Fremtidens Forsvar](#) 1. juni 2012

Hvis man ikke vidste bedre skulle man tro, at der findes to organisationer i Danmark, som går under navnet "Forsvaret". Den ene organisation repræsenterer noget af det bedste hos danskerne og sender hvert år tusindvis af unge mænd og kvinder ud på farefulde internationale operationer. Ikke alle er måske enige i målet med disse operationer, men det er svært at bestride, at der altid har været en pæn portion idealisme forbundet med at sende unge mennesker ud til uroplagede områder af verden.

Den anden organisation med dette navn er karakteriseret af at være korrump, magtfuldkommen og rådden. Det er en organisation, som frådser med pengene, lyver for politikerne og manipulerer med medierne til egen fordel. Frem for alt har det ingen respekt for demokratiet og det er derfor nødvendigt at rense ud. Da den såkaldte Jægerbogs-sag rasede i oktober 2009 krævede den tidligere radikale udenrigsminister Niels Helveg Petersen et opgør med Forsvarets "usunde kultur". SF's forsvarsordfører Holger K. Nielsen mente, at Forsvaret havde en "rådden kultur". I januar 2010 opfordrede den tidligere socialdemokratiske udenrigsminister Mogens Lykketoft forsvarsminister Søren Gade til at rydde op i "den råddenskab, som omgav ham". Anklagen om råddenskab dukkede op igen, da sagen om mulig vildledning af Folketinget med hensyn til det rigtige antal fanger i Irak dukkede op i starten af 2012. Det fik Enhedslistens forsvarsordfører Frank Aaen til at udtale: "Det, der tegner sig, er et bundråddent forsvar med den stribe af sager, vi har set, og jeg tror ikke, det sidste skelet er raslet ud endnu."

Mistilliden er efterhånden nået til et punkt, hvor alene det, at tidligere eller aktive officerer deltager i debatten og ligefrem modsiger politikerne kan fremprovokere voldsomme modreaktioner. Som det eksempelvis skete, da den tidligere forsvarschef Knud Bartels skrev et brev til forsvarsminister Nick Hækkerup, som blev brugt til et åbent samråd i Forsvarsudvalget. I brevet kritiserede Bartels ministerens redegørelse til Folketinget om udsendelsen af et radaranlæg til Afghanistan, som der ifølge generalen ikke havde været militære grunde til at sende afsted. Det fik Holger K. Nielsen til at give generalen en regulær skideballe og sammenligne ham med oberst Hackel fra "Matador".

Medierne har også deltaget ivrigt i debatten, men den journalistiske dækning afspejler også en vis forvirring om, hvad årsagen til de seneste års civil-militære kriser egentlig er. Tag blot Politikens leder "Nick Hækkerup skal stå fast" fra den 6. marts, som kritiserede den militære modstand mod forsvarsministerens ønske om at ansætte en politisk udnævnt general som ny forsvarschef. Som det bl.a. blev skrevet: "Ingen, der har fulgt Forsvarskommandoens ageren gennem de sidste ti år, kan være i tvivl om, at der har udviklet sig en enerådende kultur, hvor offentligheden udmærket kan vildledes, sandheden fordrejes og politikerne ignoreres, hvis situationen kræver det."

Halvanden måned senere var Politikens lederskribent igen ude med riven efter Forsvarets ledelse. En ny bog afslørede tilsyneladende, at NATO-styrken ISAF allerede i 2009 ønskede at opgive en dansk militærbase i Afghanistan, hvor fem danske soldater blev dræbt i kamp. Politiske hensyn betød imidlertid, at basen blev fastholdt i yderligere halvandet år. Det udløste følgende angreb i Politikens leder "Forsvaret har svigtet sine soldater" fra den 20. april: "Det er et grusomt, og i det mindste moralsk ansvarspådragende, svigt forsvarsledelsen har gjort sig skyldig i. Det absolutte minimum de soldater, der kommanderes i kamp kan forvente af deres overordnede er at de selv tror på missionens militære mening. I stedet er de i samspil mellem forsvarsledelsen og daværende forsvarsminister Søren Gade blevet reduceret til bønder på et politisk skakbræt. Sendt i kamp for en værdiløs base."

Begge ledere er karakteriseret af, at være meget negative overfor Forsvarets ledelse. Men det er også tydeligt, at der reelt er tale om to vidt forskellige forklaringer på, hvorfor det står galt fat. I den ene leder fra marts hævdes det, at Forsvarets ledelse både ignorerer og misinformerer politikerne. I lederen fra april kritiseres Forsvarets ledelse for tværtimod at tale politikerne efter munden og for at reducere soldaterne til at være bønder på et politisk skakbræt. Hvad er sandheden så?

Lad det være sagt med det samme. Forsvaret har begået fejltagelser i de senere år og enkelte officerer er også blevet dømt for ulovligheder. Der er derfor belæg for at kritisere Forsvaret. Min hensigt er derfor ikke, at lave et defensorat for Forsvaret, men prøve at fremlægge en forklaring på de seneste års civil-militære kriser, som ikke ender med at stritte i vidt forskellige retninger. Spørgsmålet er vigtigt, fordi der i disse år lægges op til en historisk stramning i den demokratiske kontrol. Dette kan der være mange gode grunde til og jeg har i den nuværende kakofoni af en forsvarspolitisk debat også hørt nogle ganske fornuftige reformtanker. Det er desuden tvingende nødvendigt med reformer, da alle partier lægger op til besparelser på op til 15 procent på forsvarsbudgettet i de kommende år.

Men hvis antagelsen er, at det er nødvendigt at reformere Forsvaret på grund af en eller anden "råddenskab" vil både stramningen i den demokratiske kontrol og andre reformtanker næsten uundgåeligt lide skibbrud. Både fordi myten om "råddenskab" ikke har hold i virkeligheden og politikerne derfor vil jage et fantom, men også fordi disse tiltag nemt kan ende med at fremprovokere så meget modstand, at det vil lamme Forsvaret. Alle vil kort sagt have travlt med at bekriige hinanden frem for at bruge energien på at løse de militære opgaver. I lyset af de massive nedskæringer der er på vej, skal der ikke meget til at vælte læsset.

Da jeg selv har forsket i dette emne kan jeg give min forklaring på, hvad årsagen til de seneste års kriser er. Historisk set har Forsvaret haft en høj grad af autonomi mod, at det var underlagt demokratisk kontrol. Denne model minder meget om en form for demokratisk kontrol, som den amerikanske professor Samuel Huntington betegnede som "objektiv kontrol". Sagt lidt forenklet skulle Forsvaret holde sig ud af politik og passe det militære område, mens politikerne omvendt skulle "nøjes" med at angive mål og midler for Forsvaret. Generelt var det en vellykket måde at organisere de civil-militære relationer, da det skabte en klar arbejdsdeling. Der var kun få og små civil-militære konflikter.

Denne model for demokratisk kontrol begyndte så småt at krakelere efter 1989. Den Kolde Krigs afslutning var på den ene side en krise, fordi Forsvarets eksistensgrundlag fra den ene dag til den næste forsvandt. Det var samtidig en mulighed, fordi det gjorde det muligt at nytænke meningen med Forsvaret. Allerede i maj 1990 varslede den daværende forsvarschef Jørgen Lyng en større kursændring, hvor internationale operationer skulle opprioriteres. Der blev sat handling bagved, da Søværnet i september 1990 sendte en korvet til Mellemøsten efter Iraks besættelse af Kuwait. Derpå fulgte udsendelsen af danske tropper til

Jugoslavien i 1992, som Forsvaret allerede i sommeren 1991 begyndte at forberede. I 1992 besluttede Folketinget, at oprette den såkaldte Danske Internationale Brigade. Forsvarets held var, at ønsket om at spille en større international rolle passede fint med et politisk ønske om, at markere Danmark internationalt efter Berlin-murens fald. Uden denne enighed med politikerne ville intet være blevet udsendt.

Når den aktivistiske udenrigspolitik varslede begyndelsen til enden for de gamle civil-militære relationer skyldes det de internationale opgavers natur. De nye opgaver betød, at den gamle skillelinje mellem politik og militære forhold efterhånden blev udvisket. Danske soldater skulle først i det tidligere Jugoslavien og efter 2001 også globalt handle som nødhjælpsarbejdere, som politifolk og som administratorer, men kun lejlighedsvis som "klassiske" soldater. Selvom Danmark siden 2001 har deltaget i flere krige, så har humanitære og civile opgaver også spillet en væsentlig rolle. Kort sagt opgaver, som både kræver en militær og en politisk integration.

Den samme udvikling nåede med et par års forsinkelse de hjemlige civil-militære relationer. Historisk set har Forsvaret aldrig været specielt åbent overfor medierne og i februar 2003 ønskede Flyvevåbnet end ikke at oplyse, om det havde kastet bomber eller ej mod Taliban i Afghanistan. Det fik Folketinget til at kræve større åbenhed og trods modvilje begyndte Forsvaret efterhånden at åbne op for medierne. En anden vigtig milepæl kom, da forsvarsminister Søren Gade i 2004 greb ind i en militær operation og fjernede flere højtstående officerer fra Irak efter påstande om tortur af fanger. Det understregede klart og tydeligt, at politikere var parate til at gå til helt nye længder for at håndhæve den demokratiske kontrol.

De voksende økonomiske problemer i Forsvaret som følge af den internationale indsats (og en dårlig økonomi-styring) førte også til flere stramninger i den demokratiske kontrol. Rigsrevisionen gennemgik jævnligt den militære økonomi-styring og rettede ofte en hård kritik. Forsvaret er desuden løbende efter Den Kolde Krig blevet skåret ned. Hvis "the power of the purse" er en vigtig målestok for demokratisk kontrol kan der ikke være nogen tvivl om, hvem der bestemmer i de civil-militære relationer.

For at gøre en lang sag kort har vi specielt efter 2001 oplevet en udviskning af den tidligere meget klare civil-militære arbejdsdeling. I stedet er den demokratiske kontrol blevet styrket og Forsvaret forventes ikke længere blot at kæmpe for demokrati og menneskerettigheder, men også at efterleve disse idealer ned til mindste detalje ude i felten. Dette har krævet et grundlæggende opgør med forestillingen om Forsvaret som en apolitisk organisation. I 2010 udgav Forsvarsakademiet et arbejdshæfte med den sigende titel "Den politiske kriger". Som det blev formuleret i hæftet krævede både de nye internationale opgaver og de ændrede krav på hjemmefronten en større politisk parathed af Forsvaret. Som der bl.a. står på side 14: "I de nye "politiske krige" sigter det militære engagement ikke blot mod at vinde kontrol over et bestemt territorium – hverken på krigerens eller sagsbehandlerens arena – men snarere om at vinde indflydelse på de parter, der former den politiske agenda."

Efter min mening er det det nærmeste vi kommer den meget omtalte "råddenskab" i Forsvaret. Det paradoksale er, hvad der gør Forsvaret bedre i stand til at løse militære og civile opgaver også indirekte har ført til flere civil-militære kriser. Flere og flere militærfaglige spørgsmål er blevet lavet om til politiske spørgsmål, mens officerer omvendt kan finde på at bevæge sig ind på traditionelt rent politiske områder. Forsvaret har eksempelvis åbnet op for medierne, men må også tilpasse sin kommunikation i forhold til, hvad der ser bedst ud på Christiansborg. Det er en hårfin balancegang og der skal ikke meget til før det ender i spin.

Et par eksempler kan illustrere dette. Da danske tropper blev belejret i den afghanske by Musa Qala i juli-august 2006 opstod der et politisk pres for at nedtone omfanget af kampene. Danmark ønskede på det tidspunkt at trække sig ud af Irak og det var ikke populært at gøre det til fordel for et endnu værre morads i Afghanistan. På forunderlig vis faldt Forsvarets angivelse af "bekræftede" dræbte Taliban-krigere derfor fra 60-70 til 25. I lyset af, at de danske tropper i en måned blev udsat for over 50 angreb og tilkaldte 78 luftangreb for at bremse Taliban er det et overraskende lavt tal. Men det virkede og den politiske enighed bag indsatsen i Afghanistan blev reddet. Til sammenligning havde Flyvevåbnet i 2003 angivet sin "body count" for danske luftangreb i Afghanistan til cirka 180 dræbte Taliban-krigere. Det udløste dengang ingen debat.

I den såkaldte Jægerbogs-sag fra 2009 blev to officerer dømt og en forsvarschef måtte trække sig. Det militære ansvar er derfor tydeligt, men som mange har påpeget er Forsvarsministeriets (dvs. den politiske ledelse) rolle i sagen aldrig blevet klarlagt. Den fremgår derimod krystalklart i den såkaldte Lækage-sag fra 2007, hvor sandsynligvis enten forsvarsministeren eller hans spindoktor lækkede nyheden om, at danske specialstyrker var på vej til Irak. Ingen har nogensinde hævdet, at højtstående officerer skulle have spillet en rolle i lækagen og forsøget på efterfølgende at give oppositionen i Folketinget skylden for den.

Dette bringer mig til en anden og mere grundlæggende årsag til de civil-militære kriser. Det seneste årtis krige med dansk deltagelse er endt dårligt og uden klare sejre. Nogen skal betale for det her og Forsvaret er tydeligvis ved at blive kørt i position som "prügelknabe". Som sagt er det ikke min hensigt at påstå, at Forsvaret ikke skulle have begået fejltagelser eller at enkelte officerer ikke skulle have begået ulovligheder. Det er heller ikke min hensigt at afvise behovet for reformer. Men myten om en særlig militær "råddenskab" er ikke bare forkert, men fritager også politikerne for deres ansvar for, hvad de har gjort. Forsvaret var langt mere lukket og udemokratisk for tyve år siden og de civil-militære relationer var dengang velfungerende. I dag er Forsvaret langt mere åbent, underkastet en meget strammere demokratisk kontrol og de civil-militære relationer har aldrig været værre. Hvordan nogen kan tro, at det skulle være muligt at reformere Forsvaret eller at videreføre et internationalt engagement under de vilkår er mig en gåde.